

Zarándokturizmus Szlovákiában

Ing. Jana Černá, PhD.
Inštitút manažmentu
Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave

(szlovákból gépi fordítás)

Bevezetés

A zarándoklat, mint az emberek vallásosságának megnyilvánulása, hosszú és erős hagyománnyal rendelkezik Szlovákia történelmében. Bár a mai Szlovákia területén többször is változtak az állami berendezkedések és rendszerek, a lakosság vallásossága továbbra is mélyen gyökerezik. A szlovákiai zarándokturizmus formálására a legnagyobb hatással éppen a lakosság vallásossága van. Különösen a kereszténység, ezen belül is a római katolikus egyház dominanciája volt és van jelen. A kereszténységhez való tartozás már ősidők óta formálta a tárgyi, szellemi és társadalmi kultúra elemeit, de például a folklór megnyilvánulásait és a népi vallásosságot is. A keresztény hagyomány Szlovákiában Szent Cirill és Metód szaloniki testvérek 863-as érkezésétől datálódik és a mai napig fennmaradt. Szlovákia azon országok közé tartozik Európában, ahol magas a katolikusok száma; a 2021-es népszámlálás szerint a lakosság 67%-a vallja magát ehhez a hitvalláshoz. A zarándokhelyeket elsősorban vallási ünnepek, jelentős évfordulók, valamint a májusi és októberi Mária-hónapok alkalmával látogatják.

A zarándokhelyek története és hagyománya Szlovákiában

A zarándokhelyek létrejöttének motívuma Szlovákiában, hasonlóan a keresztény hagyomány egészéhez, általában megmagyarázhatatlan, a természetességgel ellentétes események voltak, amelyekről (először szóbeszéd útján, majd írásban) különféle legendák és történetek terjedtek. Későbbi időszakokból már találunk ezekről az eseményekről hivatalos feljegyzéseket is krónikákban, sőt, akár jegyzőkönyvekben is. Nálunk is elterjedtek a köszönő táblák (úgynevezett fogadalmi táblák) a zarándokhelyeken. Ezek az emberi értelemmel megmagyarázhatatlan események leggyakrabban vízzel (források vagy kutak), képek, szobrok és más vallási tárgyak megtalálásával, elsősorban a Szűz Mária megjelenéseivel, szentek életének helyszíneivel és szakrális építményekkel kapcsolódtak össze. Így terjedt és ápolták az ezekhez a rendkívüli helyekhez való tiszteletet, amelyek szentté váltak az emberek számára, és sokan közélről és távolról is elzarándokoltak hozzájuk.

Az előző generációk zarándoklatainak általános motívumai hasonlóak voltak a maiakhoz (Gavenda, 1995):

- látni és megismerni - személyesen látni és megismerni figyelemreméltó helyeket, tárgyakat vagy személyiségeket,
- imádkozni és imádni - az imádság a szent helyeken különös intenzitást jelent az ember számára,
- ígéret teljesítése - a különleges kegyelmek megadásáért való hála kifejezése,

- kérések meghallgatásának elérése, különösen a gyógyulásé,
- relikviák megszerzése - a mi viszonyaink között leggyakrabban víz, esetleg kép vagy más művészi tárgy volt.

Az említett zárandoklatok motívumaihoz hozzá lehet tenni, hogy a mi viszonyaink között a zárandoklat a több generációra visszanyúló családi hagyományok megtartásának kifejezése is volt, de a közösséggel (plébánia, faluközösség) való összetartozás és egység megnyilvánulása is.

Megőrzött legendák, történetek, községi és plébániai krónikák feljegyzései szerint az emberek Szlovákiában leggyakrabban a test és az emberi kapcsolatok gyógyulásáért, valamint a háború borzalmaitól vagy veszélyes járványoktól való védelemért imádkoztak. Köszönetet mondtak a kérések meghallgatásáért, a pusztító elemek elleni védelemért vagy a jó termésért.

A zárandokhelyek fejlődéséhez Szlovákiában a múltban a lelki dimenzió és a zárandokok vallásos motivációján kívül nagy valószínűséggel másodlagos tényezők is hozzájárultak, mint például (Fekete, 1947):

- megfelelő éghajlati viszonyok – a legtöbb zárandoklat kedvező éghajlati viszonyokkal rendelkező területeken zajlott, tavasztól ősziig, gyakran májusban és októberben, amelyek a Szűz Máriának szentelt hónapok,
- Megfelelő földrajzi viszonyok – leggyakrabban az alacsonyan fekvő területeken, ahol a síkság a hegyvidékre vált, de elérhetőek voltak az előző generációk számára is elérhető magasabban fekvő helyek (különösen a Mária-zárandokhelyek); a zárandokhelyek eloszlása Szlovákiában ezért egyenetlen: főként Nyugat- és Kelet-Szlovákiában található, Közép-Szlovákiában csak ritkán, ami összefügg a hegyvidéki domborzattal (pl. Alacsony- és Magas-Tátra, Murányi-fennsík),
- elhelyezkedés folyók mellett, amelyek közlekedési csomópontok voltak (különösen az áru szállításának szempontjából), és forrásvizek mellett, amelyek alkalmasak voltak az életre,
- elhelyezkedés régi kereskedelmi utak mellett: Pozsony – Nagyszombat, Pozsony – Záhorie, Óhegy, Lőcse – Lengyelország stb,
- a lakosság életszínvonala és adományozás – a zárandokhelyek építése és fenntartása magas beruházásokat igényelt.

Szlovákia jellegzetes vonása a mély Mária-tisztelet, amely történelmi szerepet játszott a nemzet történetében. Ma a Fájdalmas Szűz Mária Szlovákia patrónája (az első írásos említés a tiszteletéről 1470-ből származik). Ez természetesen tükröződik a zárandokhelyek jellegében is, amelyek Szlovákiában túlnyomórészt Szűz Máriának vannak szentelve és az egész országban elterjedtek (Nádaská, 2021). E tekintetben Szlovákia ma is európai különlegesség a szentélyek és Mária-zárandokhelyek számát tekintve (Gábriš in Duchoňová, 2000). A Mária-tisztelet kezdetei a szláv hittérítők, Szent Cirill és Metód 863-as érkezéséhez nyúlnak vissza, amikor az első szakrális épületek éppen Isten Anyjának voltak szentelve. Az első zárandokhelyek is a Mária-kultuszhoz kapcsolódnak (Máriavölgy, Lőcse). A Szűz Mária iránti tisztelet kulcsfontosságú volt a szlovák nemzet nehéz időszakában: tatárjárás, török támadások, nemzeti elnyomás, protestantizmusra és kommunizmusra való törekvések.

A történelmileg legidősebb zárandokhelyek közé tartozik Máriavölgy és Szalka Trencsén mellett. A legendák szerint Szent Benedek remete aszkéta életet élt egy barlangban Szalka mellett, akit közletről és távolról is felkerestek az emberek. Később valószínűleg a 12. században kolostor alakult itt, és 1224-től a bencés apátság székhelye volt. Ma népszerű célpont a zárandokok és turisták számára. A modern hagyomány szerint innen indul évente gyalogos zárandoklat a történelmi Velehradba (Csehország), emlékezve Szent Cirill és Metód, Európa védőszentjeinek

üzenetére. Egy másik ősi zarándokhely Máriavölgy (régőbbi nevei pl. Vallis Mariae, Tol, Taal, Vallis Mariae in Teutonica Thal vagy Mariatal), amely Szlovákia legrégebbi Mária-tiszteleti zarándokhelye közé tartozik. Keletkezését legendák övezik, amelyek egy Szűz Mária-szoborról szólnak, amelyet egy remete faragott körtefából 1030 körül. A szobor elásásának helyén később gyógyító forrásra bukkantak. Ez a hely a 14. század óta tömegesen látogatott, ekkor helyezték el a templom alapkövét is. Később kálvária és lourdes-i barlang is épült itt. A helyet ma is egész évben látogatják, nemrégiben átfogó felújításon esett át, és zarándok infrastruktúra is épült.

Fontos történelmi zarándokhely Garamszentbenedek. Az első templom már a 11. században állt itt, de zarándokhelyé csak a 15. század végén vált, amikor II. Pál pápa Mátyás királynak adományozott egy értékes ereklyét: Veronika kendőjének egy darabját Krisztus vérével. Ezt a zarándokhelyet különböző szerzetesrendek kezelték, ma a Nyitrai Püspökség irányítása alatt áll. A Kelet-Szlovákia legrégebbi zarándokhelye a lőcsei Mária-hegy. Az Isten Anyja iránti tisztelet kezdetei a 13. századra nyúlnak vissza, amikor az első kápolna épült itt. Valószínűleg hálából építették Isten Anyjának a tatárjárás idején, amely sok életet megmentett. Ma ez a zarándokhely Szlovákia legnagyobb zarándokhelye a zarándokok száma szerint, és világméretű zarándokhelyek közé sorolható. Az éves fő zarándoklat idején körülbelül 500 000 zarándok látogat el ide.

A vallási turizmus tömegesebb fejlődéséhez jelentős időszak a rekatolizáció utáni időszak (kb. 17-18. század). Számos zarándokhely kialakulása összefügg a Szlovákia területén zajló vallási küzdelemmel: katolicizmus és protestantizmus között, amely kizárta mind a Mária-tiszteletet, mind a szentek tiszteletét. A rekatolizáció éppen ezért hatással volt sok zarándokhely kialakulására és fejlődésére.

A vallási turizmus történelmi határköve Szlovákiában a kommunizmus időszaka (1946–1989), amikor a vallási megnyilvánulásokat durván elnyomták vagy különféle adminisztratív akadályokkal megszüntették. A vallási turizmus az elnyomás ellenére nem szűnt meg, különböző modern történelmi források ezt az egész társadalmi ellenállás eszközeként írják le (pl. az 1985-ös emlékeztető Nemzeti Zarándoklat Velehradban, amelyet Szlovákiában a "bársonyos forradalom" kezdeteként tartanak számon). A vallási helyek látogatása ebben az időszakban főként egyénileg szerveződött. Ebben az időszakban titokban zarándokoltak, gyakran turisztikai kirándulások ürügyén. Fialatok csoportjai, kisebb csoportok, családok vagy egyének zarándokoltak. A zarándoklat külső vallási megnyilvánulásai minimálisak voltak, és ideiglenes körülmények között zajlottak.

Hagyomány és folklór Szlovákiában

Szlovákia sajátossága a történelmileg erős folklór hagyomány, melynek helye volt és van a népi vallásos megnyilvánulásokban is az úton (Ženuchová, Ženuch, 2006). Ez a hagyomány rendkívül élénk volt és a második világháborúig fejlődött. A zarándoklatok többsége tavasztól ősziig zajlott (május – október), az emberek gyalog jártak. Ha a zarándokhelyek távolabb voltak, a zarándokok helyi fogadóknál vagy főként helyi lakásokban szálltak meg, valamint az éjjel nyitva tartó templomokban. Országos zarándokhelyekre az ország távolabbi részeiről is zarándokoltak, így természetesen a lakosság keveredett nyelvi (népi dialektusok) és kulturális (folklór megnyilvánulások) szempontból (Fekete, 1947). Kis falvakból érkező emberek gyakran egyesültek egy menetben. A zarándoklat menete attól függött, milyen távolság volt az induló falu és a zarándokhely között. A zarándoklatat többségében gyalog tették meg, a kocsik a csomagok szállítására szolgáltak. Az út általában a helyi templom előtt kezdődött, ahol a zarándokok megkapták az útra való áldást. A legfontosabb szereplő a pap volt, illetve a imádkozó-énekes (akit "tatík"-nak is neveztek), aki az út során énekeket és imákat előadott. A menet élén keresztet vittek

zászlókkal. Fontos személy volt az imádkozó-énekes is, aki imákat szavalva és zarándokénekeket énekelve vezette a menetet. A menetet, néha helyi zenével kísérvé, korcsoportok és nemek szerinti csoportokba rendezték. Az élén fiatal férfiak álltak, utánuk lányok, pap és ministránsok, imádkozó-énekes, nők, végül férfiak. Liturgikus tárgyak, mint Mária zászlók, keresztek, képek jellemzően kísérték a menetet. A menet érkezésekor az útvonalon található települések templomharangjai ünnepélyesen megszólaltak (Faltánová in www.ludovakultura.sk)

Kép 1: Zarándoklat Šumiacban, Brezno járás, 1955

Forrás: Szlovák Tudományos Akadémia Néprajzi Intézetének negatív archívuma, fénykép: R. Motola

A szlovákiai zarándoklatok fejlődésében jelentős szerepet játszik a római katolikus egyház, amely gondoskodik a zarándokhelyek felügyeletéről és szellemi programokat biztosít a zarándokok számára. Különösen a szerzetesrendek (főként férfiak) járultak hozzá a zarándokhelyek fejlődéséhez: a Pálosok (pl. Marianka, Šaštín, Vranov nad Topľou), a Don Bosco Szalézi Szerzetesrend (Šaštín, Hronský Beňadik), a Remete Szerzetesrend (Skalka pri Trenčíne), a Jézus Szíve Szentelői (Marianka), a Jezsuiták (Skala), a Ferencesek (Levoča, Galamba). A rendek tevékenysége az egyes zarándokhelyeken idővel változott.

A mai korszak zarándokhelyei Szlovákiában és jelentőségük a mai kor számára

Szlovákia újkori történelme gazdag újra felfedezett értékekben, amelyeket a zarándoklatok és vallási útvonalak képviselnek. A kommunizmus negyven évét követően lassan helyreállnak és felújítanak szakrális épületeket és zarándokhelyeket. Különösen a nemzeti jelentőségű zarándokhelyek újra a rendek kezelése alá kerülnek, akik korábban is gondozták őket. A

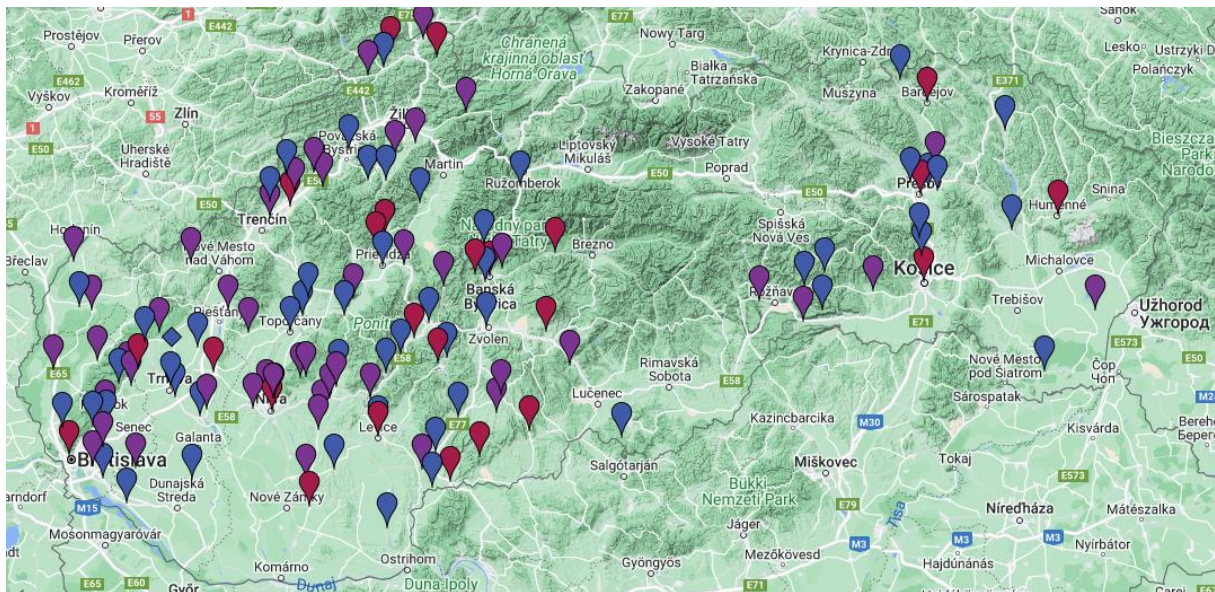
zarándokhelyek részét képezik a kolostori létesítmények, amelyek új célra találnak: lelkigyakorlatok, zárandokszállások, múzeumok stb.

A zárandokturizmusnak ma helye van az online térben is. A látogatókkal többségében saját weboldalakon kommunikálnak, kisebb helyi jelentőségű zárandokhelyek esetében pedig a helyi plébánia webportáljainak részei. Szlovákiában viszonylag magas a média érdeklődése a vallási turizmussal kapcsolatos témák iránt. A közszolgálati televízióban és rádióban (például jelenleg az "Odhodlaní putovať" sorozat, illetve különböző aktuális riportok) rendszeresen jelentkeznek zárandokhelyekkel kapcsolatos műsorok és beszámolók. Emellett a témával foglalkoznak a kereskedelmi televíziós és rádiós médiumok, valamint a nemzeti és helyi hatókörű nyomtatott sajtó, természetesen a katolikus médiumok is (pl. rádió Lumen és TV Lux).

Az online térben növekszik a szakosodott portálok száma, amelyek turisztikai tartalmakat kínálnak, és a vallási turizmus is fontos része az információs portfóliónak. A vallási turizmus népszerűsítésével kapcsolatosan gyorsan nő és fejlődik az új kommunikációs formák, mint a blogok, vlogok, IT alkalmazások, interaktív és diskurzív fórumok stb.

Nemcsak a világon, de Szlovákiában is növekvő érdeklődés tapasztalható a zárandoklatok iránt. Ezek a helyek nemcsak zárandokokat vonzanak, hanem egyre több világi látogatót is, akik gyakran kívülállóként érkeznek. Jelenleg viszonylag intenzíven fejlesztik a közlekedési infrastruktúrát, a turisztikai hátteret és az információs jelöléseket. A zárandokhelyek gyakori célpontjai a gyalogos és kerékpáros turisták számára.

Kép 2: Szlovákiai zárandokhelyek térképe

Forrás: www.putnickemiesta.sk

Az általunk említett körülmények között számos tudományos publikáció és tanulmány is megjelent a vallási turizmusról, különösen a zárandoklatokról (pl. Dancák, 2005; Černá, 2013; Krogman és mtsai., 2017, Tirpák, 2019, Krogman és mtsai., 2021, Štefko és mtsai., 2022 stb.).

Szlovákia zárandoklati jellege jelenleg is egyéni és szervezett formában nyilvánul meg. Ahogy a múltban, ma is szervezett zárandoklatokat tartanak a plébániák és különböző hívő közösségek. A

zarándoklatok szervezését leggyakrabban papok, szerzetesek, önkéntesek, valamint utazási irodák és civil szervezetek végzik.

A Szlovákiában fennmaradt élő zarándoklati hagyományt jelzi, hogy folyamatosan új zarándokhelyek jönnek létre. A legismertebb modern zarándokhelyek közé tartozik a Butkov-hegy és Kolesárová Ágnes háza. A Butkov-hegyi zarándokhely 2013-ban alakult. Fő látványossága egy monumentális kereszt, amelyben a Szent Kereszt ritka relikviája található. A kereszt egy sziklára van rögzítve, amelyben egy kis követ is elhelyeztek a Golgotáról. Kolesárová Ágnes boldog háza (amelynek kezdeti időpontjai 1999-re datálódhatnak) Szlovákia keleti részén, Vyšná nad Uhom-ban található. Ez a zarándokhely Kolesárová Ágnes születésének, életének és halálának helyszíne, aki a tisztaság mártírja volt. Mindkét említett helyen kiváló zarándokinfrastruktúra van, beleértve a szálláslehetőségeket és más szolgáltatásokat is, amelyek népszerűek a fiatal zarándokok és családok körében. Itt évente több alkalommal rendeznek zarándoklatokat.

Szlovákiában a „posztkommunista” időszakban új zarándoklati formák is megjelentek. Ezek a modern zarándoklatok rövid történelmi múlttal tekintenek vissza (1989 után). Tevékenységeik nem elsősorban a turizmus szokásos lokalizációs feltételein alapulnak, mint például templomok, szobrok, festmények, relikviák stb. A turisták fő célja – gyakran fiataloké – társadalmi események látogatása, például gospel zenei fesztiválok, kulturális vagy oktatási programok a spirituális élet elmélyítése érdekében. Ezek a rendezvények magas külföldi vagy külföldi részvétellel zajlanak, általában rendszeres időközönként (évente vagy gyakrabban), és tematikusan orientálódnak (pl. Hit Éve, Szent Cirill és Metód ünnepe a mi területünkön stb.). Ezek az események leggyakrabban városok vagy falvak nyilvános területein, amfiteátrumokban vagy sportlétesítményekben zajlanak, amelyek alkalmasak nagyobb közönség fogadására. Bár a turizmus szokásos lokalizációs feltételei másodlagos szerepet játszanak (általában templomokban zajlanak kísérő események, mint például imádság, csendes meditáció, előadások stb.). Szlovákiában több esemény is zajlik, például a Trnava Lumen Fesztivál, amely körülbelül 10 000 látogatóval a Közép-Európa egyik legjelentősebb rendszeres rendezvényei közé tartozik. Több egyházmegyei központ is létezik, amelyek különféle programokat kínálnak a látogatóknak (pl. DCM Maják, DCM Archa stb.).

Általánosságban elmondható, hogy mint mindenütt Európában, Szlovákiában is tapasztalható a társadalom szekularizációs trendje. Ez tükröződik a zarándokhelyek látogatóinak struktúrájában is. A látogatás motivációja már nemcsak a zarándoklat vagy az imádság elvégzése. Ezeket a helyeket az emberek más, tisztán világi érdekek miatt is keresik: pihenés és rekreáció, történelem megismerése, meglévő infrastruktúra kihasználása (kerékpár- és turistautak). Szekuláris látogatók itt találnak helyet a csendre, természetes kikapcsolódásra a szabadidős vagy sporttevékenységek után.

Következtetés

A vallási és zarándokturizmus Szlovákiában gazdag történelmi hagyományokkal rendelkezik, és potenciálja van a társadalom fenntartható fejlődésének támogatására: megőrzi az előző generációk értékeit, hozzájárul a gazdasági és regionális fejlődéshez, és a közösségek és kultúrák közötti megértés eszközévé válik. A szlovákiai zarándokhelyek látogatottsága évszázadokon át fennmaradt, különböző uralkodók és politikai rendszerek idején és különböző politikai struktúrák között. Az ott lévő és látogatott létesítmények a szlovákok mély gyökereit mutatják.

Források

Černá, J.: Religiousness and religious tourism in Slovakia: Case Study. In: European Journal of Science and Theology. Vol. 10, suppl. 1 (2014), pp. 29-37. ISSN 1841-0464.

Dancák, F.: Náboženský turizmus. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2005. ISBN 80-89007-65-1

Duchoňová, X.: Homília Mons. Júliusa Gábriša z púte v Šaštine v roku 1984. In: Časopis Blumentál, 9 (2000). Online http://www.blumental.sk/casopis/rok_2000/9-2000/cl08.htm

Fekete, Š.: Vznik, rozloženie a význam slovenských pútnických miest. Národopisný sborník 8 (1947), pp. 125.

Gavenda, Marián: Putovanie v dejinách a súčasnosti putujúcej Cirkvi: 2. časť Lit. 41 záz. In: Duchovný pastier 76, 9 (1995), pp. 401-409. ISSN 0139-861X

Krogmann, A., Nemčíková, M., Oremusová, D., Ambrosio, V., Mróz, F.: Religiozita a jej reflexia v cestovnom ruchu na Slovensku. Konštantínove listy 10, 2 (2017), pp. 178 – 190. Online https://www.academia.edu/37226376/Religiozita_a_jej_reflexia_v_cestovnom_ruchu_na_Slovensku

Nádaská, K.: Mariánsky kult na Slovensku. Online <https://standard.sk/115656/mariansky-kult-na-slovensku>

Štefko, R.: Kultúrno-historické a pútnické miesta - ich význam a propagácia: zborník príspevkov z workshopu. Prešov: Bookman, s.r.o., 2022. ISBN 9788081654701

Tirpák, P. (ed.): Náboženský turizmus - cesta k Bohu a človeku. Prešov: GTF PU, 2019. ISBN 978-80-555-2190-9.

Žeňuchová, K., Žeňuch, P.: Putovanie na sväté miesta a ľudová zbožnosť. In: Centrum pre štúdium kresťanstva. Svätec a jeho funkcie v spoločnosti II. Bratislava: Chronos 2006, s. 67-80. ISBN 80-89027-20-2.

Online sources:

<https://sanctumvitae.wordpress.com/putnicke-mietsta/>

<https://slovensko.rtv.slovensko.sk/rubriky/200711/putovanie>

<http://pavlini.sk/pesia-put/>

<https://www.ludovakultura.sk>

<https://cajla.estranky.sk/clanky/zivot-na-cajle-v-minulosti/pute.html>

<https://www.putnickemiesta.sk>

<https://www.spojeneruky.sk/index.php/sk/>